

Андреја Б. Катанчевић
Правни факултет, Универзитет у Београду

ДАТИРАЊЕ ЗАКОНИКА О РУДНИЦИМА ДЕСПОТА СТЕФАНА И САДРЖИНА ЊЕГОВОГ ЋИРИЛИЧНОГ ПРЕПИСА

Сажетак

Рад покушава да открије који се правни акти налазе у ћириличном препису Законика о рудницима, а затим да одреди када и зашто су донети и на коју материју су се односили. Примењени методи су језичко, системско и историјско тумачење ћириличног и латиничног преписа Законика, као и историјски метод.

Добијени резултати показују да је реч о два нормативна акта деспота Стефана Лазаревића. Први је Законик о рудницима, донет крајем 1398. или нешто касније, који је представљао записивање рударских обичаја целе Србије, али на захтев и ради потреба Новог Брда. Други је Новела Законика од 29. јануара 1420., која се односи пре свега на регулисање институције новобрдског војводе, затим на питања надлежности судова, али и на остала питања везана за новобрдски трг.

Кључне речи: Законик о рудницима, деспот Стефан Лазаревић, Ново Брдо, средњовековно рударско право, Деспотовина

1. ДЕЛОВИ ЋИРИЛИЧНОГ ПРЕПИСА

Средином прошлог века су пронађени ћирилични и латинични рукопис Законика о рудницима деспота Стефана, најважнијег српског средњовековног нормативног текста у области рударства.

Први од њих потиче из шеснаестог века,¹⁾ а други из 1638. године.²⁾

Како то обично бива са једним старим законским текстом, пред историчара права се постављају питања: Када је донет? Зашто је донет? и Коју материју је регулисао? Овај чланак ће покушати да понуди одговоре на њих.

Рад отежава чињеница да текст ћириличног преписа није хомоген. Према Николи Радојчићу, који га је објавио 1962. године, он садржи осим Законика о рудницима (увод, чланови до 52.³⁾ и завршни текст иза члана XXIII) и извод из Статута Новог Брда (чланови I-XXIII).⁴⁾ У рукопису је „извод Статута“ одвојен визуелно једном плетеницом и посебним насловом. Да проблем буде сложенији, латинични текст не садржи ни „извод Статута“ нити завршни текст иза члана XXIII.

Радојчић је такође приметио да стил и језик целог преписа није јединствен. Тако су увод и завршни текст писани „тадашњим отменим српским књижевним језиком“, остатак „говорним језиком ... с јасним особинама одређенога дијалекта“. Поред тога, у тексту Законика се налази доста германизама, док у тексту „извода Статута“ има и грцизама.⁵⁾

Ћирковић је, с друге стране, проучавајући упоредо латинични и ћирилични рукопис, доказао да је члан XXIII интегрални део Законика, а не „извода Статута“.⁶⁾ Овај члан по својој

1) Никола Радојчић, *Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића*, Научно дело, Београд, 1962, стр. 20-21.

2) У препису текста је написана година, као и место где је начињен (Ћипровац у данашњој Бугарској).

3) У раду се користи Радојчићева нумерација чланова. Вид. Н. Радојчић, *op. cit.*, стр. 20.

4) *Ibid.*, стр. 20. Изгледа да је Динић текст сматрао јединственим правним актом. Михаило Динић, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни II*, Научно дело, Београд, 1962, стр. 74; М. Динић, *Из српске историје средњег века*, Equilibrium, Београд, 2003, стр. 636. У средњем веку је било уобичајено да се различити правни извори налазе у преписима заједно, тј. да се преписују једни иза других. Упор. Бранислав Ђурђевић, *Када и како су настали деспота Стефана закони за Ново Брдо*, Академија наука и уметности Босне и Херцеговине, Сарајево, 1987, стр. 13 фн. 3 и 14.

5) Н. Радојчић, *op. cit.*, стр. 31. О језику закона види Душан Јовић, „О језику „Закона о рудницима“ деспота Стефана Лазаревића“, *Јужнословенски филолог*, Институт за српски језик САНУ, Београд, бр. 27 3-4/1968-1969, стр. 365-455, посебно о разлици у стилу *ibid.*, стр. 366-367.

6) Сима Ћирковић, *Латинични препис рударског законика деспота Стефана Лазаревића*, САНУ, Београд, 2005, стр. 12; С. Ћирковић, „Новобрдски законик деспота Стефана Лазаревића из 1412. године“, *Ново Брдо - Novo Brdo*, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд, 2004, стр. 175.

материји спада у рударско право⁷⁾ и врло је сличан глави 35 латиничног преписа.⁸⁾ Може се претпоставити да је писар један члан Законика грешком изоставио, преписао „извод Статута“, уочио грешку и затим дописао прескочени члан првог иза другог текста. Додатни аргумент за то је и изглед листа на коме је написан члан XXIII. Наиме, после текста „извода Статута“ остављен је један празан ред, па је иза њега дописан члан XXIII. Празан ред у целом рукопису постоји само на овом месту. Завршни текст (иза члана XXIII) је написан другачијим рукописом.

На основу речених критеријума ћирилични препис се може поделити на три дела: први обухвата препис закључно са чланом 52. и члан XXIII, други чине чланови I-XXII, док трећи део представља завршни текст.

2. ПРВИ ДЕО (УВОД, ЧЛАНОВИ 1-52. И ЧЛАН XXIII)

2.1. Увод

Уводни део ћириличног преписа гласи:

9) По неизречен^{но}моу чловѣколюбію господа нашего іс^{со}уса христа и того в^ссенепорочнѣи матере владичице наше и богородици и приснодѣви маріи и молитвами светаго господина родителя моего кнеса лазара • быст господствовати ми, по съмръты Еговѣ • ѿтраслы деспотоу Стефаноу, въ землы ѿтчѣства ми • тогда быст изышьстбіе иноплѣмен^{ник} (2)¹⁰⁾ на христіанѣ • видѣв^{ши} толико побежденіе землы ѿтчѣства ми • и пріехъ съвѣтъ ѿ патріарха кир^с Спирідона, и ѿ инѣхъ архіереюхъ^с • и ѿ маике ми кнегыне милице • наречен^{но} иночскы монахѣ Ев^геніа • и ѿ в^ссего събора • поидох^с на в^сточную страну въ вѣликую севастію къ вѣликому амірѣ паязитоу • ѿбладающоу в^сточною странною и

7) То је приметила још Биљана Марковић, Б. Марковић, *Рударско право средњевековне Србије с посебним освртом на Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића* (магистарски рад), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1979, стр. 60; Б. Марковић, „Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића. Превод и парвонисторијска студија“, *Споменик САНУ*, САНУ, Београд, бр. 126/1985, стр. 39.

8) С. Ћирковић, *op. cit.* (2005), стр. 12 фн. 22; С. Ћирковић, *op. cit.* (2004), стр. 180 напомена 22.

9) Текст ћириличног преписа дат је у Радојчићевом препису. Н. Радојчић, *op. cit.*, стр. 37-57.

10) На овом месту у Радојчићевом препису стоји погрешно број 3. Овде се прелази на другу страну рукописа и треба да стоји број 2. Вид. *Ibid.*, стр. 37.

западнѣю • и помощію божією и прѣчистіе богоматере • и светаго сїмѣона и савы • и светопочившаго ми родителя кнеса лазара • молитвами ослободихъ сїю землю и градовѣ отъчѣства ми • оу вѣликаго амїрѣ паязита • И възвратихъ се въ землю свою и прїидохъ въ свои градъ ново брьдо • и събра се въсь събор (3) градскы, и поискаше отъ господства ми • да имь оучиню законъ ѿ роупахъ що соу имали за пръвѣихъ господ • и светопочившаго ми господина родителя кнеса лазара • и господство ми се съвѣтоува съ властелы • и заповѣдахъ да се наидоут, кѣд • чловѣке добрѣ, отъ дроушхъ мѣстехъ коа роуду имаю да имь оучиню законъ како е и првѣо было • кои соут вѣщи ѿ роупахъ • и що оучине, да донесоутъ господству ми • да имь господство ми потврѣди да си и напрѣд дрьже •

Тако и ѿны наидоше вышереченѣне чловѣке, кѣд • Воина миликя • воукашина пипиновикя • ілію тышнаревикя • матѣка хутмана • дминѣка брадчоу, харанѣжулова брата ловренѣца рудничанина • (4) марѣтїна смрѣдекѣвикя¹¹⁾ радосава бошнянина • николу никочева • радича трепѣчанина • раика загорчикя • богдана югу • павла заманицу • никѣзоу ключевикя • пейка пачикя • николу ѿпучоу • ѿжмана пасалина мешѣкра • миладина планянина • трипоуна роудничанина, и драгомила • радосава плетикосоу, и тирѣка • радосава хлапена •

Тако учинише выше реченѣни, кѣд людїи повелѣнїемъ господаревѣмъ :

Латинични препис законика садржи скоро истовѣтан текст увода.¹²⁾ Осим у ова два преписа, садржај увода је сачуван још на једном месту. Крајем петнаестог века је Законик преведен на турски и налази се у документу од 25. априла 1494.¹³⁾ На његовом почетку је скраћена верзија увода.¹⁴⁾

11) Помен ове личности у документу из 1411. Божић користи као аргумент да је акт настао 1412. године, како је на препису и написано. Иван Божић, „Б. Ђурђев, КАДА И КАКО СУ НАСТАЛИ ДЕСПОТА СТЕФАНА ЗАКОНИ ЗА НОВО БРДО, Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине XX (1972-1973), Сарајево 1974, 41-63“, *Историјски гласник*, Друштво историчара СР Србије, Београд, бр. 1-2/1972-1973, стр. 173. Не види се зашто би једна личност морала бити поменути само у тако малом временском размаку. Исти Мартин Смрдећевѣћ би могао да буде поменути у Законнику чак деценијама раније или касније, у зависности од тога колико је дуго живео.

12) С. Ђирковић, *op. cit.* (2005), стр. 19-27.

13) Текст је објављен у Nicoară Beldiceanu, *Les actes des premiers sultans conservés dans les manuscrits turcs de la Bibliothèque nationale à Paris 2, Règlements miniers: 1390-1512*, École des hautes études en sciences sociales, Paris - La Haye, 1964, стр. 245-254.

14) Овај турски текст је преведен на српски и објављен у Скендер Ризај, *Рударство Косова и суседних крајева од XV до XVII века*, Заједница научних установа Косова и Метохије, Приштина, 1968, стр. 209.

Већ на први поглед се примећује да није могућа хронологија догађаја онако како је наведена у тексту. То је историчарима задавало много тешкоћа.¹⁵⁾

Иван Божић полази од тога да постоје два историјска слоја у нарацији. Први се односи на време после Косовског боја, а други на Стефанов долазак у Ново Брдо, који се десио много година касније. Он занемарује помињање Стефановог повратка из Велике Севастије, навођење Бајазита као владајућег емира, као и одсуство спомена Ангорске битке, те предност даје титули деспота. Тако закључује да је цео интегрални акт донет тачно у време које је на њему означено, при чему је година тачна, а индикт погрешан.¹⁶⁾

Сима Ћирковић је ове догађаје, годину 1412. и (погрешан) 13. индикт помирио на следећи начин. Он тврди да је Законик донет између 1. септембра 1389. и 31. августа 1390. (13. индикта, за владе Бајазита, после Косовске бите, а за живота Милице), а да је касније поново потврђен 1412., када је уписана нова година, али грешком и стари, погрешни индикт. Потврда је уследила после смрти Стефановог брата Вука (11. јула 1410.), када је деспот поново загосподарио јужним деловима своје државе.¹⁷⁾ Хипотеза ипак не успева да објасни помињање Стефановог пута у Велику Севастију (1398)¹⁸⁾, који је један од два централна догађаја помечута у уводу. Наиме, он би тада пао много касније од наводног доношења и много раније од наводне потврде самог Законика.

Бранислав Ђурђев сматра да је већ постојећи Законик ревидиран и потврђен 1405. године, 13. индикта, а да је преписан 1412.¹⁹⁾

У потрази за временом у коме је увод писан треба истаћи да перспектива средњовековног писца није историјска, те да појаве не приказује нужно у тачном хронолошком следу. И поред тога, рад ће покушати да помири хронологију догађаја наведених у уводу.

На првом месту треба приметити да је увод писан пре Бајазитовог пада, односно пре Ангорске битке. То се може поткрепити аргументом да се о њој не говори, а да се Бајазит помиње као

15) Нарочито у комбинацији са чињеницом да је на крају целог текста стављен датум 29.1.1412. и погрешан индикт (13.).

16) И. Божић, *op. cit.*, стр. 172-175.

17) С. Ћирковић, *op. cit.* (2005), 9-11; С. Ћирковић, *op. cit.* (2004), стр. 172.

18) Види ниже.

19) Б. Ђурђев, *op. cit.*, стр. 61 и 78.

„велики емир“. Стога не стоји аргумент Ђурђева да је Законик писан после тога.²⁰⁾

Друго, Стефанова титула „деспот“ се може објаснити каснијом преписивачком интерполацијом. Законик се користио до краја постојања Деспотовине, а по свему судећи и под турском влашћу. За то време је морало бити израђено много преписа, а вероватно се још и за Стефановог живота реч „кнез“ замењивали речју „деспот“.

Приликом датирања треба поћи од догађаја који је за самог Стефана био толико важан да је наведен у тексту увода – одлазак Бајазиту у Велику Севастiju. Према Константину Филозофу прво је кнегиња Милица отишла Бајазиту, па тек онда сам Стефан.²¹⁾ О Миличином повратку у Србију сведочи дубровачко писмо од 23. маја 1398., које извештава о њеном повратку.²²⁾ Стефанов полазак у Севастiju би могао да падне најраније у то време. Друго писмо дубровачке општине од 30. новембра 1398. године изражава радост због Стефановог повратка од Бајазита.²³⁾ Тако се његово путовање може датирати у другу половину 1398. године.²⁴⁾ Уколико би се узело да је по повратку из Велике Севастije дошао у Ново Брдо, онда би се доношење Законика одиграло 1398. године. Писање текста можда није било завршено одмах по Стефановој наредби, то би датирање могло да се протегне и на период у блиској будућности (можда следећу годину).

20) *Ibid.*, стр. 19 и 62. Ђурђев покушава датирање помоћу имена Радослава Бошњанина који је наводно „представник Сребренице“ приликом писања Законика. *Ibid.*, стр. 20. Он полази од тога да је ово лице морало бити деспотов поданик, па датирање Законика везује за долазак Сребренице под власт деспота Стефана. Међутим, топоним „Бошњане“ или „Бошњани“ је чест, па не мора бити речи о неком ко је из Босне, или околине Сребренице. Друго, чак и да је реч о неком из тог краја, не види се зашто он не би био деспотов поданик, јер се нпр. доселио у деспотовину. Треће, чак и да Радослав није деспотов поданик, не види се зашто не би могао да учествује у писању Законика. Интересантан је и став Ђурђева: „Не могу да се отнем утиску да је деспотова дјелатност на кодификацију закона за Ново Брдо подстакнута добијањем Сребренице.“ *Ibid.*, стр. 31. Какве везе може имати долазак Сребренице под деспотову власт и жеља Новобрђана да добију један законски текст остаје неразјашњено. Касније одустаје од оваког става, такође без одговора на ово питање. *Ibid.*, стр. 39.

21) Константин Филозоф, „Живот деспота Стефана Лазаревића“ (превод Лазара Мирковића), *Стара српска књижевност* 3, Матица српска – Српска књижевна задруга, Нови Сад – Београд, 1970, стр. 202.

22) Александар Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана*, Чигоја, Београд, 2007, стр. 26.

23) *Ibid.*, стр. 28.

24) Слично и Марко Шуица, „О години одласка кнеза Стефана у Севастiju“, *Зборник радова Византолошког института*, Византолошки институт САНУ, Београд, бр. 50/2 2013, стр. 803-810.

Проблем који преостаје је тај што Стефан полази Бајазиту у Велику Севастију (1398.) по савету патријарха Спиридона (†1389. или 1390.). Оваква контрадикторност би могла да се избегне нешто другачијим читањем текста, тачније увођењем два хронолошка слоја у приповедању. Тако, Стефан не жели да каже да се саветовао са Спиридоном, Милицом и властелом, па по њиховом савету отишао Бајазиту, већ да је после смрти свог оца преузео власт, па се са њима саветовао о будућој политици, односно о томе да треба да се потчини Бајазиту. У другом делу увода Стефан, управо зато што је Бајазитов вазал, одлази овоме у Велику Севастију. Ту се приповеда о догађајима који су уследили десетак година после оних који се помињу у првом делу, али су са њима у узрочној вези.²⁵⁾

Може се претпоставити да је Законик донет 1398. (можда 1399. године), али не пре лета 1402.

Друго питање у вези са доношењем овог акта је о каквој се врсти законодавне активности ради, тј. да ли је реч о записивању неписаних обичаја, потврди претходних писаних закона, новелирању постојећих правила, регулисању до тада нерегулисаних области живота или некој комбинацији поменутог. Текст увода одговара и на ово питање. Наиме, Новобрђани траже од Стефана да им да „**законъ ѿ роупахъ що соу имали**“ раније, а он на то сазива људе из других места да би такав „закон учинио“. Треба приметити да он не испитује претходно издате писане акте, већ да сабира људе „**кои соут вѣщи ѿ роупахъ**“. Следи да су они ту да записују обичаје, а не да сведоче о томе како је гласио акт издат од стране претходног владара²⁶⁾, како тврде Б. Ђурђевић²⁷⁾ и И. Божић²⁸⁾. У уводу нема помена о постојању таквог писаног акта, а и да га је било, вероватно би у дворској канцеларији био преписан и издат, без веће консултације са рударским стручњацима

25) Упор. *Ibid.*, стр. 808.

26) Упор. С. Ћирковић, *op. cit.* (2005), стр. 72; С. Ћирковић, „Предузетништво и рударско право“, *Старо српско рударство*, Прометеј – Вукова задужбина, Београд - Нови Сад, 2002, стр. 86.

27) Б. Ђурђевић, *op. cit.*, стр. 21. Он као могуће разлоге за овакву процедуру наводи традицију потврђивања таквих закона у српским земљама (о чијем постојању иначе нема помена у изворима) или слабост власти деспота Стефана у то време. *Ibid.*, стр. 22. Касније се опредељује за прву могућност. *Ibid.*, стр. 31.

28) И. Божић, *op. cit.*, стр. 174.

из оних крајева где он није важио. Тако се речи „учинити закон“ могу разумети као „записати обичај“²⁹⁾.

У извору се каже да је Законик донет на захтев градског сабора Новог Брда. С друге стране, изричито се говори да су Законик писали рударски стручњаци „от дроушхъ мѣстехъ коа роуду имаю“, а не мештани Новог Брда.³⁰⁾ Међу наведеним именима људи који су писали Законик има Рудничана, Плађана, Трепчан(ац)а и Босанаца или Бошњан(ац)а. Да ли је Законик важио само на подручју Новог Брда или целе Србије? Марковић је поређењем са сличним актима у Европи тог времена, дошла до закључка да је територија примене био новобрдски крај.³¹⁾ Међутим, како је приметио и Ђурђев³²⁾, тамо су у доношењу акта „учествовали рудари којих се закон тиче“, а овде су управо они били искључени из законодавне радње.

Зашто се уопште доносио Законик и зашто баш у Новом Брду? Биљана Марковић дозвољава три могућности: да се ради о записивању обичаја, преради претходно постојећег (постојећих) закона, или да је текст већ постојао, а да је порота учествовала из „формалних разлога“, те да „зашто су позвани људи из других рударских места није потпуно јасно“.³³⁾ Другом решењу се може ставити примедба да нема недвосмислених сведочанстава у изворима о постојању претходних законодавних аката у овој материји.³⁴⁾ Учествовање пороте из формалних разлога приликом

29) Упор. Б. Марковић, *op. cit.* (1979), стр. 35-41; Б. Марковић, *op. cit.* (1985), стр. 33-35. Ђурђев и Божић сматрају да је цео текст чинио један акт и да је важио само на територији Новог Брда. Б. Ђурђев, *op. cit.*, стр. 61; И. Божић, *op. cit.*, стр. 171.

30) Није јасно како су Ђурђев и Божић могли тврдити да се овде ради превасходно о људима из Новог Брда. Б. Ђурђев, *op. cit.*, стр. 18 фн. 21, стр. 19 и 64-65. И. Божић, *op. cit.*, стр. 173. То што се код петорице помиње име места из кога су, је потреба да се појединац прецизније означи, да би се у недостатку савременог презимена могао разликовати од других људи истог имена, а не значи да су остали из Новог Брда. Ни један од чланова колегјума се не наводи као „Новобрђанин“.

31) Б. Марковић, *Деспотов законик. Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића*, Вајат, Београд, 1999, стр. 92.

32) Б. Ђурђев, *op. cit.*, стр. 17.

33) Б. Марковић, *op. cit.* (1979), стр. 41; Б. Марковић, *op. cit.* (1985), стр. 35; Б. Марковић, *op. cit.* (1999), стр. 90. О могућој примени одредаба Душановог законика о пороти приликом доношења Законика о рудницима вид. Андреја Катанчевић, „Двадесетчетворица добрих људи — прилог проучавању пороте у српском средњовековном праву“, *Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ*, (Приредиле: Радмила Васић, Ивана Крстић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2014, стр. 173-178.

34) Марковић пише о могућности постојања писане привилегије Саса у средњовековној Србији које нису сачуване, па из тога извлачи закључак да је постојала писана регулатива у области рударства. Б. Марковић, *op. cit.* (1979), стр. 23-28; Б. Марковић, *op. cit.* (1985), стр. 30-31. Осим тога, она сматра да је традиција рударства у Србији била већ

доношења законодавног акта од стране владара би био тешко замислив формализам.

Нема сумње да се у почетку рударство средњовековне Србије одвијало по обичајним нормама. Међутим, када је број спорова постао велики, када је развијена привреда пред судије постављала питања која нису довољно прецизно уређена обичајима, могуће је да се јавио спор око тога како гласи нека норма. То није спор о субјективном, већ о објективном праву, па је правна сигурност тиме битно угрожена. Вероватноћа таквог спора је већа, што је развијенија привреда, која је обичајима регулисана. Разумљиво је да се проблем прво јавио у привредно најразвијенијој средини. То је у Деспотовини тог времена било Ново Брдо. Ради потребе објективности колегијума, ни један његов члан није смео бити из Новог Брда. Чињеница да су били „от друшхъ мѣстехъ“, као и попис њихових имена требало је да истакне непристрасност у доношењу акта.³⁵⁾

Које су то право записивали људи који су били из различитих рударских места? Они су могли да запишу само рударске обичаје и то оне које су важили на територији целе земље, а не само Новог Брда, јер нису ни били из тог града. То наводи на закључак да Законик вероватно представља рударске обичаје Деспотовине записане за потребе и на иницијативу Новог Брда.

Законик је, како сам текст каже, „о роупахъ“, односно односио се на питања која су се тичала рудника. Нешто ширу дефиницију материје на коју се акт односи даје латинични препис: „*zakon o rupah i o koleh i svěh rupneh rabotah*“³⁶⁾. Може се закључити да је реч о правном регулисању целокупног процеса рударске производње.

2.2. Чланови 1-52 и члан XXIII

Овај део текста чини логичан продужетак увода и као такав се јавља у оба преписа. Односи се на исту материју, донет је у исто време, истим поводом и важио је на истом простору.

толико дуга да је морао постојати некакав текст. Б. Марковић, *op. cit.* (1979), стр. 41; Б. Марковић, *op. cit.* (1985), стр. 35. Међутим, правни положај Саса и рударско законодавство није исто, што показује и Законик који не садржи чак ни помен имена «Сас», нити одредбе које би могле да представљају директне повластице Саса. Не види се ни непосредна веза између дужине трајања традиције и постојања писаног нормативног акта.

35) Упор. А. Катанчевић, *op. cit.*, стр. 177.

36) С. Ћирковић, *op. cit.* (2005), стр. 19.

Текст је пун стручних израза, а Радојчић је у њему пронашао и локализме који су страни дворској канцеларији.³⁷⁾ Могуће је да је и једно и друго последица тога што су у писање и редакцију текста били укључени рударски стручњаци, који су можда и на језичке формулације имали већи утицај од службеника дворске канцеларије.³⁸⁾ На крају и сам Стефан каже „и що оучине, да до-несоуť господарствоу ми • да имъ господарство ми потврѣди“.

3. ЧЛАНОВИ I-XXII

Ово је део ћириличног преписа који се не јавља нити у латиничном тексту нити у познијем турском преводу. Фрагмент је од осталог текста одвојен плетеницом и посебним насловом на почетку, као и празним редом на крају.

Реч је о нормама којима се уређују питања везана за новобрдски трг: висина цена и такси, судска надлежност за спорове који су ту настали, кривична дела фалсификовања новца и римокатоличког прозелитизма, право рудара на пречу куповину намирница, јавне књиге...

Радојчић је приметио да је текст и стилски и садржински различит од Законика и поставио је тезу да се ради о посебном правном акту. Био је мишљења да фрагмент представља извод из Стаута Новог Брда.³⁹⁾ Јелена Даниловић акт из кога је наводно учињен извод назива „законом“, а не „статутом“, јер се други термин употребљава за акте донете законодавном активношћу аутономних комуна, а Градски закон сматра актом владара.⁴⁰⁾ Као аргументе она наводи и чињеницу да је у самом тексту употребљена реч „закон“, да латинични ћипровачки препис не садржи „извод“, да су Законик о рудницима и „извод“ писани другачијим стилем, те да поменути колегијум рударских стручњака није могао да доноси норме садржане у „изводу“.⁴¹⁾

Ћирковић је тезу о „изводу“ довео у питање и то из два разлога. Прво, не постоје чврсти докази да је Ново Брдо уопш-

37) Н. Радојчић, *op. cit.*, стр. 31.

38) О особеностима дијалекта Д. Јовић, *op. cit.*, стр. 368 и даље.

39) Н. Радојчић, *op. cit.*, стр. 20.

40) Јелена Даниловић, «Закон града Новог Брда», *Анали*, Правни Факултет Универзитета у Београду, Београд, бр 1-2/1990, стр. 26; Ј. Даниловић, «Закон града Новог Брда», *Историјско правне студије*, Правни факултет, Подгорица, 2002, стр. 230.

41) Ј. Даниловић, *op. cit.* (1990), стр. 18-21; Ј. Даниловић, *op. cit.* (2002), стр. 220-224.

те имало статут, а друго, није лако објаснити зашто су баш ове одредбе стављене у „извод“.⁴²⁾ Марковић критикује идеју о постојању новобрдског Статута као супротну централизаторској политици деспота Стефана.⁴³⁾ Радојчић је сматрао да је овакав избор одредаба који су ушли у „извод“ начињен тако да у њега уђу они чланови Статута „који се, пре свега, тичу рудара и њихова живота у Новом Брду“.⁴⁴⁾ Тој тези се могу истаћи приговори. Прво, члан I се односи на таксе на робу која се продаје на тргу и на начин финансирања војводе и нема директан значај за рударство. Поставља се и питање сврхе постојања оваквог „извода“. Чланови „извода“ (I-XXII) су могли да се примењују само за време српске власти, али не и касније, јер институција војводе није више постојала. Уколико је и постојао Статут Новог Брда, онда је он морао бити примењиван заједно са Законом и то од стране истих органа. Тешко је поверовати да би они примењивали само један „извод Статута“. Ако то већ није била потреба праксе, није јасно зашто би неко правио извод из једног нормативног текста и уметао га у други, како Радојчић тврди.⁴⁵⁾

С друге стране, помен речи „закон“ у тексту извора не мора нужно да означава писани статут.⁴⁶⁾ Другачији стил и материја указују на то да је реч о другом акту, али не и на то да је реч о „изводу“ из њега. То што овај део није реципиран и примењиван у Ћипровцу под отоманском влашћу не треба да чуди, јер он тематски и није био подобан за рецепцију.

Шта би могли да представљају чланови I-XXII, ако нису ни део Законика нити део „Статута“? Ради решавања ове загонетке треба поћи од текста извора.

42) С. Ћирковић, *op. cit.* (2004), стр. 176; С. Ћирковић, *op. cit.* (2005), стр. 13.

43) Б. Марковић, *op. cit.* (1979), стр. 53-56; Б. Марковић, *op. cit.* (1985), стр. 36-37.

44) Н. Радојчић, *op. cit.*, стр. 29.

45) Упор. С. Ћирковић, *op. cit.* (2004), стр. 174; С. Ћирковић, *op. cit.* (2005), стр. 11.

46) О различитим значењима те речи вид. Срђан Шаркић, „Закон“, *Лексикон српског средњег века* (уредници: С. Ћирковић, Р. Михаљчић), Knowledge, Београд, 1999, стр. 205-206; С. Шаркић, *Закон у глагољским и ћирилским правним споменицима (од XII до XVIII века)*, Правни факултет, Нови Сад, 1994. „Закон града Новог Брда“ се помиње и у исправи из 1434. године. Стојан Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Лирика, Београд, 2005, стр. 88. Ђорђе Бубало, *Српски номици*, Византолошки институт САНУ, Београд, 2004, стр. 176-186 и 258-259 и слика 15. Ту се под „законом“ може подразумевати акт који је садржан у ћириличном препису, а не нужно и наводни акт чији је „извод“ уметнут у ћирилични препис. Осим тога то може да значи и „обичај Новог Брда“, „правило Новог Брда“, односно „норма која важи у Новом Брду“, „(објективно) право Новог Брда“...

У дванаест од двадесетдва члана се регулишу питања у вези са институцијом војводе.⁴⁷⁾ Војвода је био посебан локални орган централне власти који је настао у време владавине деспота Стефана, а чија је надлежност била пре свега војна, затим судска и управна.⁴⁸⁾ Први помен војводе у Новом Брду је из 1410. године.⁴⁹⁾ По наслову на почетку целог рукописа овај текст се такође приписује деспоту Стефану. Могло би се претпоставити да је овај акт донет у периоду 1410-1427, односно после увођења институције војводе у Новом Брду, а за време Стефанове владавине.

Да би се ближе утврдило време доношења акта, мора се прибећи системском и историјском тумачењу фрагмента. Треба обратити пажњу и на то да се у акту, осим војводе, велика пажња посвећује и суђењу. У четири (од првих шест) чланова се регулише судска надлежност. Дакле, треба проверити када је деспот Стефан имао разлога да доноси акт којим уређује питања везана за војводу и суђење у Новом Брду.

Уколико се погледа низ писама размењених између Стефана и Дубровчана средином 1417. године, може се извући правилност.⁵⁰⁾ Дубровчани се жале Стефану на поступање према њима и то пре свега на поступање новобрдског војводе Петра.⁵¹⁾ Већ из писма Дубровчана од 20. марта 1421. (првог следећег у Младеновићевој збирци) се види сасвим други тон.⁵²⁾ Каснија писма из Младеновићеве збирке сведоче о томе да између Дубровника и деспота није више долазило до затегнутих односа.⁵³⁾

47) Начин финансирања у чл. I-III, XIII-XVI и XIX; надлежност у чл. VIII и IX; имунитет у чл. XVIII.

48) О промени улоге војводе у државној управи и њиховим надлежностима вид. Андрија Веселиновић, „Владарско и комунално у градовима Деспотовине“, *Социјална структура српских градских насеља (XII – XVIII век)*, Музеј у Смедереву – Одељење за историју Филозофског факултета, Смедерево – Београд, 1992, стр. 125-137; Раде Михаљчић, А. Веселиновић, Александар Фотић, „Војвода“, *Лексикон српског средњег века* (уредници: С. Ћирковић, Р. Михаљчић), Knowledge, Београд, 1999, стр. 95-96; Милош Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Службени лист СРЈ, Београд, 2001, стр. 287-297; М. Динић, „Власти за време Деспотовине“, *Зборник Филозофског факултета*, Филозофски факултет Универзитета у Београду, Београд, бр. 10-1/1968, стр. 237-244; М. Динић, *op. cit.* (2003), стр. 219-227.

49) М. Благојевић, *op. cit.*, стр. 294.

50) Анализа је знатно олакшана објављивањем преписке између њих хронолошким редом у А. Младеновић.

51) Писма дубровачке општине деспоту Стефану од 15.6.1417. (*Ibid.*, стр. 68), од 9.8.1417 (*Ibid.*, стр. 71), од 13.8.1417. (*Ibid.*, стр. 73). Упор. М. Динић (1962), стр. 72; М. Динић (2003), стр. 634.

52) А. Младеновић, *op. cit.*, стр. 74.

53) *Ibid.*, стр. 74-86.

Поред тога, у документацији коју је својевремено подробно изучио Динић, може се приметити иста правилност.⁵⁴⁾ Динић је такође установио да је најкасније 1407. постојао спор између Дубровчана и деспота Стефана у Новом Брду. Несугласице су чак 1417. године довеле до одлуке Дубровника да забрани својим грађанима да иду⁵⁵⁾ или шаљу робу⁵⁶⁾ у Ново Брдо и протеривања Дубровчана из Новог Брда од стране деспота,⁵⁷⁾ који је две године касније конфисковао један дубровачки товар сребра. Већ у деспотовом писму Дубровнику из фебруара 1422. се не види да између њих више постоји сукоб.⁵⁸⁾

Изгледа да се у Новом Брду још једном за време Стефанове владавине јавила потреба за правним уређењем привредног живота. Овог пута није било речи о регулисању процеса рударске производње, већ о питањима везаним за трг и надлежностима различитих органа на њему. Чини се да су овог пута, између осталих, најважнија питања била надлежност и припадност војводе, као и надлежност судова. Вероватно је да је деспот донео Новелу Законика, којом је уредио спорна питања. Према хронологији дубровачких писама⁵⁹⁾ то би највероватније било у периоду 1417-1421.

4. ЗАВРШНИ ТЕКСТ ИЗА ЧЛАНА XXIII

Ћирилични препис се завршава одломком дописаним иза члана XXIII, рукописом који је другачији од оног којим је исписан претходни део текста.⁶⁰⁾ Датум на крају текста је 29. јануар 6920. године од стварања света (односно 1412. од Христовог рођења), 13. индикта. И по самом датуму доношења акт не одговара Законнику који је донет 1398. (или нешто касније, али не после прве половине 1402.).

Како се индикт и година не слажу (6920. године био је 5. индикт) јавља се проблем датирања акта. Ту постоје две

54) М. Динић, *op. cit.* (1962), стр. 51-54; М. Динић, *op. cit.* (2003), стр. 611-615.

55) М. Динић, *op. cit.* (1962), стр. 52; М. Динић, *op. cit.* (2003), стр. 613.

56) М. Динић, *op. cit.* (1962), стр. 53; М. Динић, *op. cit.* (2003), стр. 613-614.

57) М. Динић, *op. cit.* (1962), стр. 53; М. Динић, *op. cit.* (2003), стр. 614.

58) М. Динић, *op. cit.* (1962), стр. 72-73; М. Динић, *op. cit.* (2003), стр. 634-635.

59) То што су једино дубровачка сведочанства сачувана, не значи да су Дубровчани били једини који су имали проблема у пословању у то време у Новом Брду.

60) Ђурђев појаву брзописа користи као аргумент да је цео текст монолитан, те да је брзопис у препису имитација брзописа потврде оригинала. Б. Ђурђев, *op. cit.*, стр. 77.

могућности. Прва је да се приклони години, а индикт узме као погрешан.⁶¹⁾ Стојановић је изнео статистички податак да је готово тридесет процената индиката у сачуваним документима погрешно означено.⁶²⁾ Друго решење је да је година погрешна, а индикт тачан.⁶³⁾ Ова солуција би могла да се брани и аргументом који досад није истицан. Наиме број године 6920. се српскословенски пише „ѡѣѣ“, док се број 6928. године, када пада 13. индикт, пише „ѡѣѣѣ“. Како српскословенска реч за „индикт“ гласи **индиктѡн**, то би у оригиналу или предлошку писало „...лѣѣѣ ѡѣѣѣ индиктѡн...“. Тако би се једно до другог нашла два слова „и“ што би можда могло да доведе до преписивачке грешке, која је настала тако што би се једно од њих изоставило. Грешка би могла бити учињена у овом тексту или у предлошку с ког је он преписан.⁶⁴⁾ Како је сам Радојићић приметио, у овом тексту се јавља истоветна грешка на другој страни двадесетпетог листа, само што су се ту јавила два слова „е“ једно до другог.⁶⁵⁾ Година у којој је акт донет би била 6928. (13. индикт), односно 1420. година од рођења Христовог.

Како се види, датум на завршном тексту би се временски подударао са доношењем Новеле (I-XXII). То би могло да указује на то да је 1420. године издата нова повеља Новом Брду, у којој је тексту Законика о рудницима додата Новела, па затим такав интегрални текст потврђен.⁶⁶⁾ Како је Законик регулисао процес рударске производње на основу обичаја целе Деспотовине, а Новела само локалне проблеме Новог Брда, Законик је представљао нормативни текст погодан за рецепцију, за разлику од Новеле. Новела није могла бити реципирана под турском влашћу и због појаве специфичних органа (војводе), као и различитог судског и монетарног система. То објашњава чињеницу да се Новела среће само у ћириличном препису.

61) Тако Б. Марковић, *op. cit.* (1999), стр. 86; И. Божић, *op. cit.*, стр. 174-175. Ђурђев појаву године 1412. објашњава тиме да је преписивач грешком унео годину у којој је завршио препис. Б. Ђурђев, *op. cit.*, стр. 61 и 79.

62) Љубомир Стојановић, *Стари српски записи и натписи* VI, Српска краљевска академија, Сремски Карловци, 1926, стр. 180-181. Упор. С. Ћирковић, *op. cit.* (2005), стр. 8; Б. Ћурђев, *op. cit.*, стр. 33; И. Божић, *op. cit.*, стр. 174.

63) Б. Ђурђевић, *op. cit.*, стр. 61; С. Ђирковић, *op. cit.* (2005), стр. 10-11.

64) Вероватnija je druga mogućnost. U sačuvanom tekstu poмену¹tim brojem se završava je²-dan, a rečju indik³tijon počinje novi red. U predlošku su ove речи mogle da se nađu jedna do druge.

65) Н. Радочић, *op. cit.*, стр. 21.

66) Упор. Б. Ђурђевић, *op. cit.*, стр. 25-26.

ЛИТЕРАТУРА

- Beldiceanu, Nicoară: *Les actes des premiers sultans conservés dans les manuscrits turcs de la Bibliothèque nationale à Paris 2, Règlements miniers: 1390-1512*, École des hautes études en sciences sociales, Paris - La Haye, 1964.
- Благојевић, Милош: *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Службени лист СРЈ, Београд, 2001.
- Божих, Иван: „Б. Ђурђев, КАДА И КАКО СУ НАСТАЛИ ДЕСПОТА СТЕФАНА ЗАКОНИ ЗА НОВО БРДО, Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине XX (1972-1973), Сарајево 1974, 41-63“, *Историјски гласник*, Друштво историчара СР Србије, Београд, бр. 1-2/1972-1973.
- Бубало, Ђорђе: *Српски номици*, Византолошки институт САНУ, Београд, 2004.
- Веселиновић, Андрија: „Владарско и комунално у градовима Деспотовине“, у зборнику: *Социјална структура српских градских насеља (XII – XVIII век)*, Музеј у Смедереву – Одељење за историју Филозофског факултета, Смедерево – Београд, 1992.
- Даниловић, Јелена: „Закон града Новог Брда“, *Анали*, Правни Факултет Универзитета у Београду, Београд, бр 1-2/1990.
- Даниловић, Јелена: „Закон града Новог Брда“, *Историјско правне студије*, Правни факултет, Подгорица, 2002.
- Динић, Михаило: *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни II*, Научно дело, Београд, 1962.
- Динић, Михаило: „Власти за време Деспотовине“, *Зборник Филозофског факултета*, Филозофски факултет Универзитета у Београду, Београд, бр. 10-1/1968.
- Динић, Михаило: *Из српске историје средњег века*, Equilibrium, Београд, 2003.
- Ђурђев, Бранислав: *Када и како су настали деспота Стефана закони за Ново Брдо*, Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, Сарајево, 1987.
- Јовић, Душан: „О језику „Закон о рудницима“ деспота Стефана Лазаревића“, *Јужнословенски филолог*, Институт за српски језик САНУ, Београд, бр. 27 3-4/1968-1969.
- Катанчевић, Андреја, „Двадесетчетворица добрих људи — прилог проучавању пороте у српском средњовековном праву“, у зборнику: *Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ*, (Приредиле: Радмила Васић, Ивана Крстић), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2014.
- Марковић, Биљана: *Рударско право средњовековне Србије с посебним освртом на Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића* (магистарски рад), Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 1979.
- Марковић, Биљана: „Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића. Превод и парвноисторијска студија“, *Споменик САНУ*, САНУ, Београд, бр. 126/1985.
- Марковић, Биљана: *Деспотов законик. Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића*, Вајат, Београд, 1999.

- Михаљчић, Раде; Веселиновић, Андрија; Фотић, Александар: „Војвода“, у лексикону: *Лексикон српског средњег века* (уредници: С. Ћирковић, Р. Михаљчић), Knowledge, Београд, 1999.
- Младеновић, Александар: *Повеље и писма деспота Стефана*, Чигоја, Београд, 2007.
- Новаковић, Стојан: *Законски споменици српских држава средњег века*, Лирика, Београд, 2005.
- Радојчић, Никола: *Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића*, Научно дело, Београд.
- Ризај, Скендер: *Рударство Косова и суседних крајева од XV до XVII века*, Заједница научних установа Косова и Метохије, Приштина, 1968.
- Стојановић, Љубомир: *Стари српски записи и натписи VI*, Српска краљевска академија, Сремски Карловци, 1926.
- Ћирковић, Сима: „Предузетништво и рударско право“, *Старо српско рударство*, Прометеј – Вукова задужбина, Београд - Нови Сад, 2002.
- Ћирковић, Сима: „Новобрдски законик деспота Стефана Лазаревића из 1412. године“, *Ново Брдо - Novo Brdo*, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд, 2004.
- Ћирковић, Сима: *Латинични препис рударског законика деспота Стефана Лазаревића*, САНУ, Београд, 2005.
- Филозоф, Константин: „Живот деспота Стефана Лазаревића“ (превод Лазара Мирковића), *Стара српска књижевност 3*, Матица српска – Српска књижевна задруга, Нови Сад – Београд, 1970.
- Шаркић, Срђан: *Закон у глагољским и ћирилским правним споменицима (од XII до XVIII века)*, Правни факултет, Нови Сад, 1994.
- Шаркић, Срђан: „Закон“, у лексикону: *Лексикон српског средњег века* (уредници: С. Ћирковић, Р. Михаљчић), Knowledge, Београд, 1999.
- Шуица, Марко: „О години одласка кнеза Стефана у Севастију“, *Зборник радова Византолошког института*, Византолошки институт САНУ, Београд, бр. 50/2 2013.

Andreja B. Katancevic

DATING OF THE MINING LAW OF DESPOT STEFAN AND CONTENTS OF ITS CYRILLIC MANUSCRIPT

Resume

Despot Stefan Lazarević enacted the first Serbian law regulating mining. As the Despot Stefan's Code itself states, it was passed on request of the city council of Novo Brdo, the most significant mining center of medieval Serbia. The Code was written by 24 experienced men and it was given to the Despot for confirmation. The Code contains subject matter similar to medieval European mining laws.

The text of the Code is preserved in two manuscripts. The older (Cyrillic) is from the middle of XVI century. The younger one (Latin) is from 1638. The texts of the Code were found in the 1950s. The Cyrillic was published in 1962 and the Latin in 2005. The Cyrillic text is longer and contains two additional parts compared to the Latin text. The first of them is about the regulation of the market of Novo Brdo and the status of the Vojvoda (the military commander of the area of Novo Brdo). The last part is the ending of the charter with the date 29.1.1412. That part is written in different handwriting. Since the introduction of the Code (preserved in both manuscripts) mentions the enactment of the Code at the time of historical events from the year 1398, the question of dating of the Code is interesting.

The author tries to discover the identity of the legal acts found in the Cyrillic manuscript of the Mining Code. Furthermore, to determine when and why they were promulgated, and what they referred to. The applied methods are linguistic, systemic and historical interpretation.

Results indicate the existence of two legislative acts of despot Stefan Lazarevic. The first is the Mining Law, enacted at the end of 1398 or shortly after. It represents a codification of mining customs of Serbia, which was created on the request and for the needs of the town of Novo Brdo. The second was a reform of the Code of 29 January 1420, which in the first place regulated the position of the “vojvoda” of Novo Brdo, as well as court jurisdiction and other matters in connection with the market of Novo Brdo.

Key words: Serbian Mining Law, Despot Stefan Lazarević, Novo Brdo, Medieval mining law, Serbian Despotate

* Овај рад је примљен 20. фебруара 2016. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 23. марта 2016. године.